

ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM ŠTIĆENIKA UKLJUČENIH U PROGRAM KOMUNA I REHABILITACIJSKIH CENTARA

Zlatko Miliša i Mirela Tolić

Sveučilište u Zadru, Zadar

Primljeno, 12. veljače 2005.

Rezultati istraživanja na koje se pozivamo (u Hrvatskoj i Njemačkoj) pokazuju da se šticecima, neovisno o tome nalaze li se u rehabilitacijskom centru ili komuni, dužinom boravka vraća zadovoljstvo životom, a posebno (izgubljenom) samopouzdanju. U tekstu se navodi činjenica da je za uspješnu rehabilitaciju važna i resocijalizacija te se pronalaze zajedničke karakteristike preventivnog rada i rada terapeuta.

Ključne riječi: rehabilitacija, resocijalizacija, zadovoljstvo životom, komune, bolnički centri

Uvodne napomene

U osnovi, (medicinski) program odvikavanja od droga obuhvaća »detoksikaciju, psihoterapiju, metadonsku terapiju, rehabilitaciju i resocijalizaciju bivših ovisnika kod pružanja pomoći u pronalaženju odgovarajućeg posla« (Pozaić, 1999., 38).

Uspješnost programa ovisi o starosnoj dobi ovisnika, motiviranosti za liječenje, vrsti (ranijeg) uzimanja opijata, učestalosti i/ili dužini uzimanja, eventualnom kriminalnom ponašanju, razini naobrazbe, životnim stilovima ili vrijednostima koje preferiraju, socijalno-ekonomskom statusu odnosno obiteljskom miljeu, prethodnom liječničkom tretmanu (u rehabilitacijskim centrima) i sl.

Kod nas je u Hrvatskoj dominantna metadonska terapija. Njezina je svrha umanjiti apstinencijsku krizu i kriminogene radnje ovisnika. Provođi se stalnim dnevnim dozama metadona koje se uzimaju pod stručnim nadzorom medicinskog osoblja.

Terapijske zajednice i rehabilitacijski centri sve su zanimljivije istraživačima u ispitivanju terapije radom i molitvom (konfesionalnog tipa), životnih stilova i promjene ponašanja rehabilitanata. Za boravak ili

dolazak u zajednicu potrebna je odlučnost odnosno motiviranost, pa mnogi odustaju od takve vrsti tretmana. Istraživanja su pokazala da je iznimno značajna podrška roditelja ili obitelji ovisnika u procesu izlječenja (Itković, Nenadić-Bilan, 1995, 183).

I. Poveznice prevencije i terapije

Nije teško napraviti izračun da bi se znalo kako je prevencija za svaku državu najjeftiniji i najučinkovitiji način u borbi protiv zlouporabe droga te da je bolnički tretman ovisnika o teškim drogama najskuplji način liječenja! Odatle i uporište u snazi preventivnih programa. Preventivni programi najbolji su lijek protiv prvih eksperimentiranja sa svim vrstama opijata.

Jedan je od temeljnih problema taj što se pitanje ovisnosti o raznim opijatima u društvu destigmatiziralo, ali ovisnici su i dalje ostali stigmatizirani.

Rizično ponašanje mladih smanjuje se programima preventivnih aktivnosti. Koncept Wiliama Glassera s pedagoškim implikacijama razvoja pozitivne slike o sebi važan je i u prevenciji i u radu s pacijentima. Poznato je da su neke terapijske zajednice u Italiji prihvatile Glasserovu metodu izbora i njegovu realitetnu terapiju. U svjetlu tog pristupa, poroci se ne stigmatiziraju, a ohrabruju se pozitivne vibracije. Pritom je najvažnije upravo to kako riješiti gorući problem stigmatizacije ovisnika.

Pedagozi su se suglasili s Glasserovom konstatacijom da su najgore sljedeće navike u odgoju: »Kritiziranje, okrivljavanje, žaljenje, prijetnja, kazna i potkupljivanje« (Glasser, W., 2002, 22). Konzumiranje droge se, prema Glasseru, može dovesti u vezu s kvalitetom komunikacije. Poznati ulogu samopoštovanja važno je kako u prevenciji, tako i u radu terapijskih zajednica odnosno rehabilitacijskih centara. »Za promjenu je potrebna odluka koju će svatko donijeti u sebi« (Greene, B., 1996, 16). Pored ovoga, rad u paru i timski rad stvaraju povjerenje, jer je aktivno uključivanje u (psiho) terapiju i prevenciju najučinkovitije.

U odgojnom i terapijskom radu umjesto nadziranja preferira se suradnički rad. Umjesto traženja krivca, traže se rješenja za izlaz iz situacije. Dobar pedagog, kao i terapeut, ne liječi simptome nego nalazi uzroke, a tek potom određuje vrstu tretmana. Dobar terapeut i pedagog ne traži vanjsku nego unutarnju promjenu.

Glasserova teorija izbora korisna je u programima »rehabilitacije ovisnika« (Glasser, W., 2000, 31). Samo se tako stvara slika zadovoljstva životom kao najveća brana i izlaz iz raznih inhibirajućih stanja.

2. Značaj zadovoljstva životom u (izvan)bolničkom tretmanu

Koncept zadovoljstva životom u literaturi susrećemo kroz različita shvaćanja i srodne pojmove kao što su **dobrobit, sreća, kvaliteta života ...** Problem je što su neki od tih pojmova etički ideali. Mi smo u ranijim istraživanjima pokazali da je znanstveno-empirijski nemoguće dokazati kategoriju vrijednosti – ideala.

U istraživanju ovisnika o teškim drogama Centra za izvanbolničko liječenje te neovisnika studenata i srednjoškolaca u Zadru (vidjeti Miliša, Z. i Proroković, A., 2000) koristili smo *instrument za ispitivanje zadovoljstva životom* (prema Krizmanić-Kolesarić, 1992).

Rezultati tog istraživanja na uzorku ovisnika o teškim drogama Centra za prevenciju (N = 25) i neovisnika studenata i učenika završnih razreda srednje škole (N = 112) pokazali su da su ovisnici značajno manje zadovoljni različitim aspektima života od skupine neovisnika – podrijetlom obitelji, druženjem s prijateljima, obrazovanjem, poslom, položajem u društvu, vjerom, zdravstvenim stanjem i općenito dosadašnjim načinom života (str. 188) Razlike su osobito izražene glede zadovoljstva položajem u društvu.

Korelati zadovoljstva životom ispituju se na temelju indikatora: zadovoljstvom zdravljem, poslom, materijalnim stanjem, spolom, bračnim statusom, socijalnom interakcijom, obrazovnim statusom i dimenzijama ličnosti.

Jedan od najvažnijih indikatora u zadovoljstvu životom mjerljiv je podacima o zadovoljstvu poslom. Upravo ta spoznaja dala je istraživačima dovoljno prostora u analizama socijalno-pedagogijskih implikacija odnosa prema radu i zadovoljstva životom.

2.1. Odnos prema radu i zadovoljstvo životom

Intrigantna je činjenica da imamo brojna istraživanja o zadovoljstvu životom, ali iznimno je malen broj onih koja su ispitivala odnos prema radu šticećenika u komunama za ovisnike (kao važan aspekt analize zadovoljstva životom prije dolaska u zajednicu i tijekom tretmana). Jedno od tih prvih istraživanja zadovoljstva životom u komunama za ovisnike na području Dalmacije je bilo na relativno malom uzorku iz 2002. godine, a objavljeno je dvije godine naknadno u posebnoj studiji (vidjeti u knjizi Miliša, Z. – Perin, V., 2004).

Ispitivanjem je obuhvaćen 21 korisnik terapijskih programa u komunama *Cenacolo* u zadarskoj regiji (Nunić pored Benkovca i Jankolovica

kod Biograda), 39 ispitanika iz splitske regije (Udruga *Novi život* Split, N=20; komune *Reto-centar* kod Klisa i zajednice *Cenacolo* kod Ugljana, N=19). U tom istraživanju ukupno je sudjelovalo 60 ispitanika. Svi su ispitanici bili muškarci u dobi od 20 do 45 godina života. Zdravstvenih je problema pri dolasku u komunu imalo 30%, a 62% ispitanika je prije ulaska u komunu uzimalo drogu više od 5 godina.

Tablica 1: Prikaz statistički značajnih razlika u zadovoljstvu životom prije ulaska u tretman i tijekom tretmana

ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM	T-testovi; $p < 0,05$		
	Zadar – komune N=21	Split – komune N=19	Split Udruga bivših ovisnika N=20
Porijeklom svoje obitelji sam ...	Nije značajno	-2,91	-2,77
Emocionalnom vezom koju imam sam ...	-2,91	Nije značajno	-2,97
Svojim seksualnim životom sam ...	2,95	Nije značajno	Nije značajno
Druženjem s prijateljima sam ...	-2,87	-7,51	-3,52
Obrazovanjem koje sam stekao sam ...	-2,09	-3,39	Nije značajno
Svojim sadašnjim aktivnostima sam ...	-3,74	-2,96	-5,55
Položajem koji imam u društvu sam ...	-2,73	-4,47	-4,52
Društvom u kojem živim sam ...	-6,35	-6,60	-3,49
Svojom vjerom (religijom) sam ...	-4,02	-5,93	-5,18
Svojim zdravstvenim stanjem sam ...	-2,91	Nije značajno	-3,45
Svojim slobodnim vremenom sam ...	-3,99	-3,64	-3,77
Svojim materijalnim stanjem sam ...	Nije značajno	-4,37	-3,09
Svojim uvjetima stanovanja sam ...	Nije značajno	-4,10	Nije značajno
Koliko si općenito zadovoljan svojim dosadašnjim životom?	-5,46	-5,35	-4,65
Koliko si općenito zadovoljan svojim životom u posljednjih godinu dana?	-6,05	-2,69	-4,62
Koliko si općenito zadovoljan dosadašnjim ostvarenjem svojih ciljeva, želja, nada i očekivanja?	-4,31	-5,77	-4,49
Kad bi se Tvoj život nastavio takav kakav je danas, koliko bi time bio zadovoljan?	-5,59	-3,20	-3,94
Očekuješ li da ćeš u budućnosti ostvariti ono što do sada još nisi uspio?	-3,20	-2,16	Nije značajno
Ako usporediš svoj život sa životom svojih prijatelja, kolega i poznanika	-7,11	-4,30	-2,36

U gotovo svim aspektima zadovoljstva životom za sve tri skupine ispitanika utvrđena je statistički značajna razlika između poimanja zadovoljstva životom prije ulaska u terapijski program komune i tijekom terapijskog programa. Iz same tablice je razvidno gdje su se pojavile statistički značajne razlike, a koje se odnose uglavnom **na zadovoljstvo relativno trajnim uvjetima života – zadovoljstvo obrazovanjem, vjerom, uvjetima stanovanja i zdravstvenim stanjem**. Ističemo opći zaključak kako se dužinom boravka u komuni povećava pozitivna slika o sebi i (vraća) zadovoljstvo životom.

Jedno je drugo istraživanje pokazalo da se »dobri radni odnosi temelje na slaganju svih sudionika u zajedničkoj djelatnosti« (Itković, Z.; Nazor, M.; Cale-Martović, M.; 1999, 83.) Rezultati tog istraživanja također su ukazali na iduće interesantne poveznice.

Što su ispitanici duže uzimali droge, to su prije i za vrijeme tretmana bili nezadovoljniji svojim obiteljima i svime što su postigli (obrazovanje, položaj u društvu i sl. – splitski uzorak).

3. Rezultati stacioniranog rehabilitacijskog centra ovisnosti u Njemačkoj

Rudolf Brachmeier je u Njemačkoj bolnici Furt u Walrdu analizirao kvalitetu rehabilitacijskog centra i putem analize mišljenja bivših pacijenata i pacijenata (ovisnika) u tretmanu. Istraživanje je objavljeno 2002. godine u časopisu *Sucht aktuell (Aktulanosti ovisnosti)*. Dr. Brachmeier je odlučio ispitati kod bivših pacijenata *uspješnost pronalaska posla te prihvaćanje okoline nakon izlaska iz rehabilitacijskog centra*.

Osim toga, analizirao je zadovoljstvo bivših pacijenata glede njihovog života nakon izlaska iz bolnice. Ovdje izdvajamo podatak **da je 4/5 ili 81,4% ispitanika (bivši pacijenti) relativno zadovoljno svojim životom godinu dana nakon otpusta iz bolnice**.

Dr. Brachmeier je shvatio da se glavno pitanje u radu s pacijentima mora odnositi na kvalitetno osiguranje života bivših pacijenata i pravilnim osmišljavanjem njihova vremena nakon izlaska iz centara. Zato je pitanje resocijalizacije test uspješnosti rehabilitacije.

Programi u terapijskim zajednicama i u rehabilitacijskim centrima odnose se na izgradnju pozitivne slike o sebi (*self-koncepta*), fizičkog i duševnog razvoja. Za postizanje ovog cilja pacijentu se tijekom terapije ne smije dogoditi regresija, odnosno vraćanje u početno stanje (najjače krize, depresivnost ...). Sama bit ovog programa, uz temeljno pitanje povratka samopouzdanja, odnosi se na budućnost radnog života pacijenata.

To znači resocijalizaciju ili uklapanje u okolinu (dobiti zadovoljavajući posao), kreativno korištenje slobodnog vremena i sl.

Pregled svih otpuštenih pacijenata u bolničkim centrima Njemačke te pregled broja ispitanika koji su bili nezaposleni pri dolasku u bolnički centar (izraženo u postotcima):

Godina	1996.	1997.	1998.	1999.
Svi pacijenti	N=5.187	N=6.686	N=5.732	N=5.744
Ispitanici	N=3.777	N=4.696	N=3.801	N=3.981
Postotak:	72,8%	70,2%	66,3%	69,3%

Podatci koji se odnose na pregled otpusnih nezaposlenih pacijenata od 1996. – 1999. Komparativni prikaz otpusnih godina: postotak nezaposlenih pacijenata varira od 28,7% (1996.) na 36,1% (1999.), 25,3% (1996.), da bi skočio na 31,9% 1999. godine. Istraživanje je također pokazalo kako je pala brojka nezaposlenih kod onih koji već godinu dana borave izvan bolničkog centra, u odnosu na one koji tek dolaze u centar. To implicira zaključak kako i sam tretman povećava kod ranijih ovisnika želju za pronalaskom zaposlenja. Dakle, nije stvar samo u spremnosti poslodavaca da ponudi zaposlenje, nego autor istraživanja rješenje nalazi u načinu terapije u bolničkim centrima (metode, rad tima, izgradanja *self*-koncepta) s ovisnicima.

U sljedećoj tablici (3981 ispitanika) autor u apsolutnim brojkama i postotcima navodi pacijente koji su davali odgovore u kategorijama

a) zadovoljnog, b) nezadovoljnog i c) pacijenata koji nisu odgovarali.

Tablica 2: Prikaz zadovoljstva u različitim životnim aspektima

Zadovoljavajuća stopa N= 3.981	Jako zadovoljan(a) do relativno zadovoljan(a)	Jako nezadovoljan(a) do relativno zadovoljan(a)	Bez komentara
Životna situacija	3,240 (81,4%)	562(14,1%)	179(4,5%)
Zdravstvena situacija	3102(77,9%)	700(17,6%)	179(4,5%)
Poslovna/radna situacija	2,521 (63,3%)	1,017(25,5%)	443(11,1%)
Smještajna situacija	3,465(87,0%)	297 (7,5%)	219(5,5%)
Financijska situacija	2,843 (71,4%)	919(23,1%)	219(5,5%)
Socijalna situacija	3,184 (80,0%)	506(12,7%)	291(7,3%)
Partnerska situacija	2,682(67,4%)	930(23,4%)	369(9,3%)
Obiteljska situacija	3,018(75,8%)	611(15,3%)	352(8,8%)
Prijateljska (poznanstva) situacija	3,168(79,6%)	564(14,2%)	249(8,8%)
Organiziranost slobodnog vremena	3,062 (76,9%)	656(16,5%)	263(6,6%)
Odnos s drogom	3,116(78,3%)	634(15,9%)	231(5,8%)

Najveće se nezadovoljstvo (jako nezadovoljan/a do samo relativno nezadovoljan/a) pojavljuje vezano uz pronalazak RADA/POSLA – 25,5% te financijsku situaciju – 23,1% i organizaciju slobodnog vremena – 16,5%. Svoje poimanje slobodnog vremena ispitanici su odredili kao »nichts tun Zeit der langweille« (u prijevodu: dosadno, ne-radno/aktivno vrijeme). Ovi podatci potvrđuju tezu dokoličarenja kao značajnog pokretača koji vodi ovisnosti, a koji je ujedno i uspostavljen u analizama i u većem broju istraživanja.¹

Preporuke za tretman i zaključci

Istraživanje odnosa prema radu i zadovoljstva životom ovisnika prije ulaska u program komune i tijekom trajanja tog procesa potpuno je neistražena problematika, ne samo kod nas, nego i na području drugih zemalja. Postoji nekoliko vrsta liječenja ovisnosti u komunama, a u većini je njih rad tretiran kao temeljno sredstvo odgoja i /ili terapijska svrha. Uloga rada kao terapijskog sredstva u komunama još je uvijek neistražena.

Osim programa prevencije i različitih oblika suzbijanja zloporabe droga ništa se neće važnije pomaknuti dok se ne destigmatiziraju i bivši ovisnici. Zato trebamo imati razrađene mehanizme stimuliranja zapošljavanja za poslodavce koji žele upošljavati bivše ovisnike. Štićenicima mora biti dostupan program prekvalifikacije i doškoloavanja, a u okviru programa profesionalnog usavršavanja Zavoda za zapošljavanje. Prije toga, trebamo staviti u isti tretman sve terapijske zajednice – one kojima su osnivači strani državljani, one koje su konfesionalnog tipa, državne terapijske zajednice i sl.

Rezultati i vidni uspjeh pokazuju se tek nakon boravka u zajednici koji je dulji od tri godine. Upravo dugotrajnost boravka u terapijskoj zajednici i odvojenost od ovisničkog okružja olakšava stabilizaciju apstinencije, a jasna strukturna pravila komuna koja ističu odgovornost prema

¹ Psiholog M. Rabes je u svoje istraživanje pod nazivom *Glavni uzroci konzumiranja droge u bivših pacijenata*, došao do zaključka kako je najveći postotak razloga pri konzumiranju upravo obuhvaćao onaj dio kad pacijenti nisu znali kako iskoristiti svoje slobodno vrijeme, svoju dokolicu. Pri tome iz dosade i slijedi posezanje za drogom. Prema tome se može i ustanoviti da i sama komercijalizacija dokolice vodi pogubnim odgojnim posljedicama i istovremeno otupljuje potrebu za kreiranjem vlastitih aktivnosti i kritičkog odnosa prema brojnim humanističkim potencijalima slobodnog vremena.

Dokoličarenje i ovisnost nastaju u modernom društvu uslijed nastajanja »slobodnog prostora« (suvremenog društva) i mogu se promatrati kao odraz »neiskorištenog života« (Ribolits, E.1995., 56). Dokoličarenje danas sve više postaje način zabave, ali kao svojevrsni bijeg od organiziranog rada u kojemu pojedinac sve manje sam participira ili samostalno odlučuje o njegovu korištenju. (Miliša, Z. – Tolić, M.: *Dokoličarenje i ovisnost*, 2004).

sebi, drugima i radu, uz strogo poštivanje pravila dnevnog ritma, omogućavaju korisnicima da dostignu dublje i poželjne promjene ponašanja.

Osnova rehabilitacije u terapijskim zajednicama je rad u dobro kontroliranim strukturiranim programima koji bi se poslije mogli vezati uz neke tvrtke i tako se dijelom samofinancirati. To u procesu rehabilitacije u Hrvatskoj nije slučaj. Zbog toga, u ovom radu analiziramo uspješnost rehabilitacijskog tretmana glede zadovoljstva prije i tijekom tretmana u komunama za ovisnike u Hrvatskoj i zadovoljstva životom štićenika u rehabilitacijskim i bolničkim centrima u Njemačkoj.

Temeljni zaključak dobivenih rezultata istraživanja pokazuje kako postoje statistički značajne razlike između zadovoljstva životom prije ulaska u terapijski postupak i tijekom terapijskog tretmana. Pokazala se značajna povezanost između zadovoljstva životom tijekom tretmana i duljine trajanja tretmana. Kako u bolničkim centrima, tako i u terapijskim zajednicama programi u radu s ovisnicima neće naići na željenu uspješnost ukoliko se ne ponude programi resocijalizacije i/ili dobivnja posla (bivših ovisnika). Hrvatska je, nažalost, taj problem tek uočila!

Literatura:

- Buchmeier, R. (2002), *Ergebnisqualität der stationären Suchtrehabilitation*. Sucht aktuell (IX. izdanje), br. 2.
- Glasser, W. (2002), *Nesretni tinejdžeri*. Zagreb: Alineja.
- Glasser, W. (2000), *Teorija izbora*. Zagreb: Alineja.
- Itković, Z. – Nenadić-Bilan, D. (1995), *Obitelj, škola, droga*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Itković, Z. – Nazor, M. – Čale-Marković, M. (1999), *Obiteljska i društvena socijalizacija*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Miliša, Z. – Perin, V. (2004), *Rad – odgojna vrijednost u komunama za ovisnike*. Rijeka: Digital Point.
- Miliša, Z. – Proroković, A. (2000), *Radne vrijednosti i zadovoljstvo životom ovisnika i neovisnika*. Napredak br. 2.
- Pozaić, V. (1999), *Droga – od beznade do nade*. Zagreb: Centar za bioetiku.
- Rabes, M. (1995), *Die Deutsche Hauptstelle gegen die Suchtfragen*. Jahrbuch Sucht 1996. Neuland: Geesthacht.
- Ribolits, E. (1995), *Die Arbeit hoch*. Bremen: DTV.

SATISFACTION WITH LIFE OF PROTÉGÉS IN COMMUNE AND REHABILITATION CENTRE PROGRAMMES

Zlatko Miliša i Mirela Tolić

The research (conducted in Croatia and Germany) results the author refers to show that the longer protégés stay in either rehabilitation centres or communes, the quicker they regain a sense of satisfaction with their life and – in particular – their (lost) self-esteem. The author points out the fact that, in order for any rehabilitation to be successful, re-socialisation is also crucial. Consequently, the common traits of preventive and therapeutic work are also discussed.

Key words: rehabilitation, re-socialisation, life satisfaction, communes, hospital centres